

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Cultura V (2013)

Marzena Błasiak-Tytuła

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Ponglish jako przykład adaptacji językowo-kulturowej

Czasowe bądź trwałe opuszczenie miejsca stałego zamieszkania, czyli migracja, stanowi zawsze nowy etap w życiu człowieka, który musi włączyć się w życie społeczne w nowym kraju osiedlenia. W ojczyźnie przynależał on do grupy dominującej, z kolei na skutek mobilności przestrzennej stał się członkiem grupy mniejszościowej. W wyniku kontaktu z odmiennym społeczeństwem dochodzi do zderzenia tego, co znane, zaufane i bezpieczne (tutaj: polskie), z tym, co nowe, niepewne i nieznanne (tutaj: brytyjskie). Migrant musi zatem pogodzić ze sobą sprzeczności. Z jednej strony, dąży on do adaptacji do kultury przyjmującej, z drugiej zaś, nie chce odrzucać rodzimej (ojczystej) tradycji i kultury.

Termin *adaptacja* został zapożyczony z biologii, natomiast w naukach społecznych oznacza przystosowanie się, czyli zmiany w osobowości, grupie i kulturze, które służą przetrwaniu organizmu fizycznego i społecznego. Adaptacja jest odpowiedzią migrantów na nową sytuację, rozwijają oni bowiem nowe, bardziej adekwatne formy zachowania (*Polityka migracyjna jako instrument promocji zatrudnienia i ograniczania bezrobocia* 2008: 24). „Dobrze zaadaptowany cudzoziemiec wcale nie musi się identyfikować z kulturowymi wzorami społeczeństwa przyjmującego; nie musi tej kultury akceptować, a tym bardziej nie musi przejmować i za swoje uznawać jej wartości i norm postępowania. Musi natomiast umieć tak postępować, aby nie powodować dotkliwych dla siebie konfliktów, aby budzić raczej sympatię niż antypatię, aby uzyskiwać pożądane cele – słowem, aby być efektywnym i operatywnym w swoim życiu w kraju pobytu, bez względu na to, czy ten pobyt ma być z założenia krótki, czy też długi” (Halik, Nowicka 2002: 14).

Piotr Sztompka (2005) używa terminu akulturacja¹ w odniesieniu do procesu adaptacji jednostki do kultury społeczności przyjmującej (innej niż ta, którą jednostka nabyła w trakcie socjalizacji). Zatem zjawisko adaptacji obejmuje zmiany kulturowe dotyczące jednostek/społeczeństw, które powstają w wyniku oddziaływania odmiennej kultury oraz kontaktu przedstawicieli różnych kultur² (por.

¹ Twórcami teorii akulturacji byli m.in.: R. Redfield, R. Linton, M.J. Herskovits (1936).

² Przeciwnościem akulturacji jest proces inkulturacji, który opiera się na wchłonięciu jednych grup społecznych przez inne, co w rezultacie prowadzi do monizmu kulturowego.

Grzymała-Kazłowska 2008: 40). Proces wdrażania jednostki w nową kulturę może przyjmować różne formy. Maciej Ząbka wyróżnia trzy formy adaptacji imigrantów do społeczeństwa przyjmującego, tj.:

- **asymilacja**, która oznacza „całkowite upodobnienie się do kultury otoczenia i to pod każdym względem, z fizycznym wyglądem włącznie” (Ząbka 2002: 14);
- **separacja**, czyli „[...] forma adaptacji często spotykana na terenach wielokulturowych na całym świecie, gdzie różne grupy kulturowe żyją obok siebie, ale nie ze sobą. Tolerują się, współpracują ze sobą, ale rządzą się często odrębnymi prawami i przestrzegają rygorystycznie zasad odrębności” (Ząbka 2002: 15);
- **integracja**, która przeciwdziała separacji, jest to „[...] główna strategia wobec imigrantów (przynajmniej oficjalnie) we wszystkich państwach zachodu. Zakłada ona, iż obcokrajowiec przystosowuje się do podstawowych wartości kultury kraju przyjmującego, zachowując jednocześnie podstawowe wartości swojej kultury” (Ząbka 2002: 17).

Oczywiście podział ten nie wyczerpuje problemu do końca. W latach 90-tych XX wieku pojawiła się nowa teoria migracji zwana teorią transnarodowości, która zakładała innowacyjne podejście do koncepcji integracji, a jej twórcami byli m.in. Linda Basch, Nina Glick Schiller oraz Cristina Szanton Blanc (1994). „Transnarodowy charakter migracji oznacza różnorodność przepływów pomiędzy krajami, wynikającą z więzów tworzonych przez migrantów z osobami w kraju imigracji, jak i w kraju pochodzenia” (Kindler 2008: 51). Migranci, w ujęciu teorii transnarodowości, należą do różnych sieci społecznych. Tworzą oni pewnego rodzaju „pomost” pomiędzy społecznością wysyłającą a przyjmującą (Kindler 2008: 53)³. Transkulturowanie prowadzi zatem do hybrydyzacji społecznej i kulturowej. Efektem tego procesu nie będzie połączenie różnych kultur w jedną, nową całość, ale stworzenie pewnego rodzaju syntezy na styku dwóch różnych układów aksjonormatywnych (Paleczny 2007). Tadeusz Paleczny zauważa: „[...] transkulturowanie nie polegało na asymilacji i inkulturacji, czyli wchłanianiu jednej grupy przez drugą, ani na akulturacji, czyli zlewaniu się elementów dziedzictwa kultur składowych, lecz na tworzeniu się niespotykanych gdzie indziej, transgranicznych – czyli lokujących się na styku różnych systemów aksjonormatywnych – hybryd” (2007: 51).

Nina Glick Schiller (1997, 2003, 2005) wyjaśnia, że transnarodowe procesy to aktywność (np. kulturowa, ekonomiczna, polityczna) jednostek/grup w kilku miejscach. Poprzez przynależność do różnych sieci społecznych transmigranci (ang. *transmigrants*) tworzą tzw. *transnarodowe pola społeczne* (ang. *transnational social fields*) (szerzej na ten temat Kindler 2008). Migrant jest dziś wciąż mobilny, przemieszcza się między domem w kraju ojczystym a miejscem pracy poza granicami kraju, wytwarza „społeczne pola, które łączą kraj pochodzenia z krajem osiedlenia. Działa i podejmuje decyzje w sieciach, które go przywiązują do dwóch społeczeństw równocześnie” (Glick Schiller 1997 za Gandziarowska 2006: 4).

W przypadku polskich migrantów w Wielkiej Brytanii (którzy emigrowali po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej 1 maja 2004 roku) z całą pewnością nie

³ Szerzej na temat nowej teorii migracji m.in. Glick Schiller (1997, 2003, 2005) oraz Faist (2000).

mamy do czynienia ze zjawiskiem asymilacji, bowiem nie doszło do całkowitego przyswojenia przez migrantów wartości i właściwości kultury brytyjskiej. Również niespotykana jest separacja, gdyż polscy migranci żyją wspólnie z Brytyjczykami, a nie oddzielnie. Mimo iż Wielka Brytania jest niewątpliwie krajem, który cechuje tygiel kulturowy (ang. *melting pot*), czyli wielość kultur i różnych grup społecznych, władze państwa przeciwdziałają separacji imigrantów. W wyniku masowej migracji Polaków na Wyspy, Brytyjczycy rozpoczęli starania, by zmniejszyć barierę językową do minimum. Na przykład w najważniejszych instytucjach państwowych pojawiły się dokumenty w wersji polskojęzycznej, natomiast dzwoniąc telefonicznie do urzędów, migranci mogą skorzystać z usług polskiego tłumacza.

Brytyjczycy wiele uwagi poświęcają kategorii spójności społecznej (ang. *social cohesion*), dążą do połączenia różnych grup społecznych w bezkonfliktowe społeczeństwo oparte na poszanowaniu różnorodności (etnicznej, kulturowej, religijnej, itd.) swych członków i zapewnieniu im określonych praw (por. Grzymała-Kazłowska 2008: 47). Wydaje się zatem, że postawą adaptacyjną, która cechuje polską społeczność migracyjną jest integracja polegająca na włączeniu nowej grupy społecznej do istniejącego już systemu, w wyniku czego zmiana podlega zarówno ów system, jak i włączany element, który mimo zmiany zachowuje swoją odmienność (por. Bernard 1967).

Warunkiem właściwej adaptacji socjokulturowej imigrantów w nowym kraju osiedlenia jest niewątpliwie znajomość języka i kultury kraju przyjmującego. Pierwszym etapem procesu akulturacji migrantów jest zwykle opanowanie języka (społeczności przyjmującej), zarówno kompetencji językowych, jak i komunikacyjnych, które ułatwiają dalszą integrację. Integracja językowa i kulturowa prowadzi z kolei do powstania zjawiska bilingwizmu i biculturalacji. Bilingwizm w odniesieniu do zjawiska migracji to umiejętność posługiwania się na co dzień przynajmniej dwoma różnymi językami oraz zdolność komunikowania się za ich pomocą w sprawach dotyczących codziennego życia⁴. Biculturalizm z kolei, jako następstwo uczestnictwa w różnych systemach społecznych, oznacza przynależność do dwóch różnych kultur.

Nie ulega wątpliwości, że kultura polska znacznie różni się od kultury brytyjskiej. Różnice kulturowe dotyczą prawie każdej sfery życia Polaków i Brytyjczyków, tj. języka, norm i wzorów zachowań, zwyczajów i obrzędów, podejścia do tradycji, itd. Na skutek interakcji tych zbiorowości (polskiej z brytyjską) polscy migranci, jako grupa mniejszościowa, podlegają kulturowym przeobrażeniom. Przejęcie jakiegoś elementu z kultury brytyjskiej skutkuje przeobrażeniami w pozostałych strefach kultury polskiej – mamy wówczas do czynienia z reinterpretacją owego elementu w kategoriach kultury polskiej, co z kolei prowadzi do reinterpretacji tej kultury. Taki proces przenikania elementów między co najmniej dwiema kulturami zwany jest dyfuzją (Nowicka 1998).

Jak już wspomniano wcześniej, skuteczną integrację i brak marginalizacji zapewnia migrantom przyswojenie sobie nowego kontekstu kulturowego. Z kolei to oddziaływanie na siebie różnych elementów kultury polskiej i kultury brytyjskiej

⁴ Szerzej na temat zjawiska bilingwizmu zob. Marzena Błasiak-Tytuła (2011).

w Wielkiej Brytanii prowadzi do powstania pewnego rodzaju hybrydy kulturowej. Zatem na terenach Wielkiej Brytanii mamy do czynienia ze zjawiskiem kreolizacji⁵ (która przeciwstawia się procesowi homogenizacji), czyli budowaniem kultury na bazie różnorodności.

Polacy mieszkający i pracujący na co dzień w Wielkiej Brytanii funkcjonują w dwóch różnych kulturach – w kulturze brytyjskiej oraz w kulturze polskiej, są zatem dwukulturowi⁶. Większość z nich wykazuje znajomość i umiejętność posługiwania się kodami kulturowymi, które obowiązują w tym kraju. Po osiedleniu się na Wyspach Brytyjskich nabyli oni kompetencji językowo-kulturowych, nie rezygnując jednocześnie ze swej polskiej (rodzimej) kultury. I tu właśnie na styku dwóch kultur, brytyjskiej oraz polskiej, zrodziła się hybryda językowo-kulturowa jaką jest ponglish. Jest to mowa polsko-angielska, której bazą językową jest język polski i jego warianty (m.in. terytorialne, środowiskowe), natomiast język angielski (na co wskazuje drugi człon nazwy) jest dawcą zapożyczeń, czyli wszelkiego rodzaju elementów językowych, takich jak np. wyrazy, zwroty i konstrukcje składniowe.

Oto kilka przykładów ukazujących specyfikę tej mowy⁷:

pong. *Jutro jest bank Holiday.* (ang. *bank holiday* ‘święto bankowe, dzień wolny od pracy w Wielkiej Brytanii i Republice Irlandii’);

pong. *Za miastem jest car boot.* (ang. *car boot sale* ‘rodzaj wydarzenia w miejscu publicznym, gdzie ludzie sprzedają swoje niechciane rzeczy, często na tyłach ich samochodów’);

pong. *Pójdę z tobą do Job Center jutro, poszukamy razem pracy.* (ang. *Job Center* ‘brytyjski urząd pracy’);

pong. *Sprawdź, czy twój mąż ma PAYE.* (ang. *PAYE* od *Pay As You Earn* ‘system potrącania podatku dochodowego od zarobków’).

W przytoczonych przykładach występują cytaty motywowane desygnatowo. Są to elementy z języka angielskiego w ich oryginalnej wersji, które wynikają z potrzeby nazwania nowego zjawiska niemającego odpowiednika w rzeczywistości polskojęzycznej (por. Sękowska 1994: 70–71). Najczęściej jednak, w mowie polsko-angielskiej w Wielkiej Brytanii występują cytaty motywowane kulturowo:

pong. *Nasz teacher jest fajny.* (ang. *teacher* ‘nauczyciel’);

pong. *Laska dziś w pracy fajne miała czerwone shoes.* (ang. *shoes* ‘buty’);

pong. *Tu to mają wypasiony hospital.* (ang. *hospital* ‘szpital’);

pong. *Kupiłam już bilety na train do Londynu.* (ang. *train* ‘pociąg’).

Cytaty motywowane kulturowo, pomimo iż mają swoje odpowiedniki w języku polskim, używane są przez nadawcę po to, by wyrazić swój stosunek do

⁵ Szerzej na temat zjawiska kreolizacji zob. Ulf Hannerz (1992).

⁶ Teza ta została postawiona w wyniku badań przeprowadzonych w Wielkiej Brytanii w latach 2007–2009, szerzej na ten temat zob. Marzena Błasiak-Tytuła (2011).

⁷ Materiał językowy pochodzi z ankiet i rozmów z migrantami prowadzonych na terenach Wielkiej Brytanii w latach 2007–2009.

przekazywanej treści, by za ich pomocą oddać koloryt kraju osiedlenia, jego odrębność i swoistość (por. Sękowska 1994: 70–71).

Po cytatach, które są pierwszym stadium kontaktów językowych, kolejnym etapem jest proces adaptacji zapożyczeń (por. Mańczak-Wohlfeld 1995: 16). Najczęściej adaptacja ta dokonuje się na trzech poziomach:

- **graficznym** – angielskie formy zapisywane są zgodnie z ich wymową, ale przy użyciu liter polskiego alfabetu, np.:

pong. *Nie dzwoniłam bo byłam na dżurnej.* (ang. *journey* ‘podróż’);

pong. *Afkors zrobi się.* (ang. *of course* ‘oczywiście’);

pong. *Ogromne tenks za pomoc* (ang. *thanks* ‘dzięki’);

pong. *Wyremontowali to wery profesjonal.* (ang. *very* ‘bardzo’, ang. *professional* ‘profesjonalnie’);

pong. *Pójdziemy razem na szoping?* (ang. *shopping* ‘zakupy’);

pong. *Jutro mam holidej.* (ang. *holiday* ‘urlop, wakacje’);

- **fonologicznym** – angielskie formy wymawiane są często zgodnie z zasadami polskiej fonetyki, tj. fonemy angielskie zastępowane są najbliższymi polskimi odpowiednikami, np.:

ang. *bank* [bæŋk] (‘bank’) → pong. [baŋk];

ang. *bath* [ba:θ] (‘wanna’) – pong. [bat];

ang. *father* [ˈfa:ðər] (‘ojciec’) → pong. [fader];

ang. *job* [dʒɒb] (‘praca’) → pong. [żɔp];

ang. *thank* [θæŋk] (‘dziękować’) → pong. [tenjk];

ang. *true* [tru:] (‘prawda’) → pong. [tru].

- **morfologicznym** – angielskie cząstki gramatyczne zostają wymienione na cząstki (przyrostki i końcówki fleksyjne) z języka polskiego, np.:

pong. *Kolnij po plumbiera.* (ang. *call* ‘dzwonić’, ang. *plumber* ‘hydraulik’);

pong. *Idziemy na pajnte.* (ang. *pint of beer* ‘kufel piwa’);

pong. *Nie płacą za brejki, ołwertajmów nie ma, pejslipy będą cienkie w tym tygodniu.* (ang. *break* ‘przerwa’, ang. *overtime* ‘godziny nadliczbowe’, ang. *payslip* ‘dowód wypłaty’);

pong. *Jadę sobie kupić tritmenty do herów.* (ang. *treatment* ‘odżywka, kuracja’, ang. *hair* ‘włosy’);

pong. *Masz memberszipa na ten dżim?* (ang. *membership* ‘członkostwo’, ang. *gym* ‘siłownia’);

pong. *Kupię trawelki w drodze do domu* (ang. *travel card* ‘bilet komunikacji miejskiej w Londynie’)

Polscy migranci, którzy w wyniku zmiany miejsca zamieszkania utracili swoje pierwotne i naturalne otoczenie językowe (choć niecałkowicie, pozostają w kontakcie z językiem polskim, szczególnie za pośrednictwem mass mediów oraz na skutek

częstych wizyt w ojczyźnie), wtrącają i poddają spolszczeniu anglicyzmy w sposób naturalny, spontaniczny. Ponglish jest kodem nieoficjalnym, używanym w codziennych konwersacjach w gronie rodaków, wśród rodziny i znajomych w Wielkiej Brytanii. Konsoliduje on polskich migrantów na Wyspach i umożliwia łatwiejsze oraz szybsze oswojenie się z obcą dotąd rzeczywistością.

Ponglish to zjawisko powstałe na podłożu bilingwizmu i biculturyzmu. Musiała najpierw zaistnieć sytuacja bilingwalna, by ów kod zaistniał. Polscy migranci posługują się językiem angielskim przeważnie w sytuacjach oficjalnych, w rozmowie z Brytyjczykami, językiem polskim posługują się w rozmowach z rodakami podczas wizyt w ojczyźnie, natomiast ponglish to mowa, która przypisana jest kontaktom między sobą. Owa mieszanina językowa odzwierciedla typ adaptacji jaki cechuje polską migrację, czyli właśnie integracja. Znają oni dobrze kulturę i język nowego kraju osiedlenia, jednocześnie podtrzymując i kultywując rodzimą (polską) kulturę.

Bibliografia

- Basch L., Glick Schiller N., Szanton Blanc C. (Eds.) (1994), *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*, Switzerland.
- Bernard W.S. (1967), *The integration of Immigrants in the United States*, "International Migration Review", Vol. 1, No. 2, pp. 23–33.
- Biernath M. (2008), *Różnorodność integracji – jej wymiary i mechanizmy*, w: A. Grzymała-Kazłowska, S. Łodziński (red.), *Problemy integracji imigrantów. Koncepcje, badania, polityki*, z serii Studia Migracyjne, Ośrodek Badań nad Migracjami, Warszawa, s. 180–206.
- Bosswick W., Heckmann F. (2006), *Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin, on-line, protokół dostępu: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/22/en/1/ef0622en.pdf>
- Chiswick B.R., Liang L.Y., Miller P.W. (2006), *Immigrants' Language Skills and Visa Category*, "International Migration Review", No. 40, pp. 419–450.
- Gandziarowska J. (2006), *Polacy w Berlinie. Uwarunkowania aktywności stowarzyszeniowej polskich imigrantów*, CMR Working Papers, Warsaw University, Warsaw, No. 3/61.
- Grzymała-Kazłowska A. (2008), „Integracja” – próba rekonstrukcji pojęcia, w: A. Grzymała-Kazłowska, S. Łodziński (red.), *Problemy integracji imigrantów. Koncepcje, badania, polityki*, z serii Studia Migracyjne, Ośrodek Badań nad Migracjami, Warszawa, s. 29–50.
- Halik T., Nowicka E. (2002), *Wietnamczycy w Polsce. Integracja czy izolacja?*, Instytut Orientalistyczny Wydział Neofilologii UW, Warszawa.
- Hamberger A. (2009), *Immigrant Integration: Acculturation and Social Integration*, "Journal of Identity and Migration Studies", Vol. 3, No. 2, pp. 2–21.
- Hannerz U. (1992), *Cultural Complexity: studies in the social organization of meaning*, New York and Chichester.
- Nowicka E. (1998), *Dyfuzja kulturowa*. W: *Encyklopedia socjologii*, T. 1, Warszawa.
- Palczyński T. (2007), *Współczesne społeczeństwo amerykańskie w perspektywie socjologicznej*, wydanie drugie, Kraków.
- Polityka migracyjna jako instrument promocji zatrudnienia i ograniczania bezrobocia* (2008). Projekt realizowany w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, Sektorowy Pro-

- gram Operacyjny „Rozwój zasobów ludzkich” (działanie 1.1a), ekspertyza podsumowująca doświadczenia teoretyczne i empiryczne nad społecznym i ekonomicznym wymiarem integracji, moduł III. Integracja cudzoziemców w Polsce. Ośrodek Badań nad Migracjami, Wydział Nauk Ekonomicznych, Uniwersytet Warszawski.
- Redfield R., Linton R., Herskovits M.J. (1936), *Memorandum on the Study of Acculturation*, “American Anthropologist”, Vol. 38, No. 1, pp. 149–152.
- Sękowska E. (1994), *Język zbiorowości polonijnych w krajach anglojęzycznych. Zagadnienia leksykalno-słotwórcze*, Warszawa.
- Sztompka P. (2005), *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków.
- Włodarczyk K. (2005), *Proces adaptacji współczesnych emigrantów polskich do życia w Australii*, CMR Working Papers, Warsaw University, Warsaw, No. 3/61.
- Ząbek M. (2002), *Między piekłem a rajem*. Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej Wydziału Historycznego UW, Warszawa.

Linguistic-cultural adaptation: the case of Ponglish

Abstract

This paper is devoted to the linguistic and cultural integration of Polish immigrants in Great Britain. Together with the onset of the mass immigration of Poles to Britain in 2004, our UK-based compatriots entered a hybrid linguistic-cultural reality. Ponglish, as a result of the Polish-British linguistic and cultural contacts, applies words, phrases and syntactic structures derived from British English, thus forming a kind of a Polish-British speech. This speech reflects the type of adaptation that occurred in the case of Polish immigrants, namely integration.

Słowa kluczowe: migracja, adaptacja kulturowa, integracja, ponglish, bilingwizm

Key words: immigration, cultural adaptation, integration, Ponglish, bilingualism

Marzena Błasiak-Tytuła

jest adiunktem w Katedrze Języka Polskiego Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Prowadzi badania naukowe dotyczące zjawiska dwujęzyczności i dwukulturowości oraz dialektu polonijnego. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się ponadto wokół problematyki komunikacji międzykulturowej. Od 2007 roku jest członkinią Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, a od 2010 roku – członkinią SIETAR (*Society for Intercultural Education, Training and Research* – Stowarzyszenie na rzecz międzykulturowej edukacji, treningu i badań).